

Turgot en zijn liberale gedachtegoed

Auteur(s):

A.C. Hoyng

De auteur studeert economie aan de Sorbonne en de

Universiteit van Amsterdam en is voornemens te promoveren op Turgot. achoyng@hotmail.com

Verschenen in:

ESB, 89e jaargang, nr. 4446, pagina 550, 12 november 2004

Rubriek:

erflater

Trefwoord(en):

Als liberaal econoom was Turgot zijn tijd ver vooruit. Zijn gedachten over markten en de rol van de overheid zijn nog steeds bruikbaar.

Anne-Robert Jacques Turgot werd in 1727 geboren in Parijs. Na het afronden van een succesvolle studie aan de Sorbonne en acht jaar als rapporteur bij de Franse Raad van State te hebben gewerkt, werd hij tot gouverneur van de regio Limoges benoemd. Deze functie zou hij dertien jaar bekleden. Als gouverneur van deze regio kreeg Turgot het voor elkaar om van een van de armste en slechtst bereikbare streken van Frankrijk een bloeiende regio te maken (Poirier, 1999: 81). De succesvolle hervormingen die hij doorvoerde, zijn ondermeer het liberaliseren van de graanhandel, het afschaffen van *la corvée* (de verplichte arbeid die de armen zonder betaling in opdracht van de koning moesten uitvoeren) en het zorgen voor een verbeterde infrastructuur om de handel tussen zijn regio en andere regio's te bevorderen. Turgot was zich er ook van bewust dat het ontwikkelen van een specifieke industrie in Limoges de manier was om voor duurzame groei van de lokale economie te zorgen. Door het aantrekken van investeerders wist Turgot de porseleinindustrie te stichten.

Door dit grote succes in Limoges verwerft Turgot in Parijs bekendheid als een bekwaam bestuurder. In 1774 werd hem gevraagd om de functie van minister van Financiën te vervullen onder het nieuwe regime van Lodewijk XVI. De hervormingen die hij wilde doorvoeren om de staatsfinanciën te saneren en de economie te doen opleven, bleken al snel te radicaal. Turgot wilde als minister in feite alle vormen van belemmeringen tegengaan. Zo wilde hij onder andere de gilden en *la corvée* afschaffen, de vrijhandel bevorderen en het belastingsysteem vereenvoudigen. Vooral de adel en de kerk zagen niets in de hervormingen van Turgot; zij wilden in geen geval hun voorrechten verloren zien gaan door hervormingen ten behoeve van de Franse staat. Uiteindelijk moest Turgot het tegen deze krachten afleggen en in 1776 verzocht Lodewijk XVI aan Turgot zijn ontslag in te dienen (Poirier, 1999: 347). In 1781 overleed Turgot op 53-jarige leeftijd in Parijs aan jicht, een ziekte die hem zijn hele leven had geteisterd. Hij stierf als vrijgezel in het huis waar tegenwoordig het Instituut Néerlandais is gevestigd (121 Rue de Lille).

Fysiocraten, klassieken en de Verlichting

Eind jaren vijftig van de achttiende eeuw, de eeuw van de Verlichting, verschijnt er een nieuwe groep denkers in Frankrijk: de fysiocraten. De fysiocraten hielden zich bezig met economische vraagstukken en waren de eersten die zich econoom noemden. Daarom worden de fysiocraten ook wel *les économistes* genoemd. De belangrijkste figuur van deze groepering was de hofarts van Lodewijk XV, François Quesnay. In zijn bekende *Tableau Economique* vergelijkt hij de werking van de economie met de werking van de bloedsomloop in het lichaam van de mens.

Anne-Robert Jacques Turgot had sympathie voor de denkbeelden van de fysiocraten. Hij beschouwde Quesnay zelfs als een van zijn leermeesters op economisch gebied. Toch kan men Turgot niet als een pure fysiocraat beschouwen. Hij neemt een eigen en unieke positie in. Het belang van de bijdrage van Turgot aan het economische denken wordt veelal ondergewaardeerd. Een van de voornaamste redenen daarvoor lijkt de volgende. Turgot heeft, behalve in zijn in 1766 verschenen werk *Réflexions sur la formation et la distribution des Richesses*, nooit een politiek-economisch werk geschreven dat een goed totaaloverzicht geeft van zijn economische denkbeelden (Groenewegen, 2002: 319). Zijn uiteenlopende administratieve en politieke taken lieten hem niet de tijd om zo'n werk te schrijven. Als men echter een analyse maakt van de teksten en brieven die hij heeft nagelaten, ziet men al snel dat Turgot in feite deel uitmaakte en zelfs voorloper was van verschillende stromingen in de geschiedenis van de economie.¹

Vanwege zijn nauwe banden met de aanhangers van de fysiocratische school en zijn overtuiging van de exclusieve productiviteit van de landbouw wordt Turgot vaak als fysiocraat beschouwd. Het economische gedachtegoed van Turgot hoort echter evenzeer in verband te worden gebracht met de klassieke economische theorie, zoals die door Smith, Mill en Ricardo wordt vertegenwoordigd. Het betreft dan met name het belang van de drie productiefactoren kapitaal, land en arbeid en het idee dat kapitaalaccumulatie tot een toename van de welvaart leidt. Wanneer men echter Turgot's analyse van de afnemende meeropbrengsten en zijn beschrijving van een algemeen evenwicht als de optimale sociale situatie beschouwt, zou men hem eerder als een voorloper van de neoklassieke theorie kunnen beschouwen.

Ook al kunnen we Turgot dus niet één specifieke plaats geven in de geschiedenis van de economie, we kunnen hem wel als een van de voorvaders van het liberalisme beschouwen. De liberale ideeën die Turgot erop nahield, waren niet alleen vernieuwend voor zijn tijd, maar staan in feite ook nu aan het begin van de 21e eeuw weer ter discussie. Turgot's leven en theorieën zijn ook nu nog actueel.

Laissez faire, laissez passer

Turgot was een vertegenwoordiger van de Verlichting. Gedurende zijn hele leven was hij een regelmatige bezoeker van de salons in Parijs geweest. In deze salons ontmoette hij invloedrijke figuren als Rousseau, Montesquieu en Adam Smith (Groenewegen, 2002: 364). Tot zijn vriendenkring behoorden ook Hume, Voltaire en Gournay.

De hervormingen die Turgot als gouverneur en als minister van Financiën had doorgevoerd, dan wel had trachten door te voeren, zijn een duidelijke weerspiegeling van Turgot's liberale overtuiging. Ook in zijn geschriften vinden we duidelijk de ideeën van *laissez faire, laissez passer* terug.² Deze leus had Turgot van zijn leermeester Vincent de Gournay overgenomen (Vigreux, 1947: 47).

Turgot geloofde net als de andere vertegenwoordigers van de Verlichting in het natuurlijk recht van elk individu op vrije ontplooiing. Ook meende hij dat de vrijheid van het individu de basis was van de vooruitgang van de samenleving. Hij zag het individu als eigenaar van zijn eigen kwaliteiten, van zijn arbeid en van zijn zowel religieuze als politieke opinies. Redenerend vanuit dit principe veroordeelde Turgot elke vorm van belemmering van de vrijheid. Monopolies, slavernij, voorrechten, gilden, coöperaties en reglementen waren naar zijn mening belemmeringen van de vrijheid van arbeid en handel.

Alleen in een economische situatie van vrijheid, respect voor de natuurlijke rechten van de mens en concurrentie kon naar zijn mening het algemeen belang van de samenleving het beste worden gediend. Turgot stelde dat alleen in zo'n situatie elk individu zijn eigenbelang goed kon nastreven, hetgeen dan uiteindelijk tot een optimale aanwending van geld en productiemiddelen zou leiden. Daarmee zou dan het beste resultaat voor de gemeenschap als geheel worden bereikt. Vermindering van de belemmeringen van vrijheid op de arbeidsmarkt zou volgens Turgot tot een toename van innovatie en ondernemerschap leiden. De economische groei als gevolg van deze liberale leer zou in de ogen van Turgot vanzelf eerlijk worden verdeeld.

Liberalisme

Turgot's liberale opvatting betekende echter niet dat hij geheel wars was van overheidsoptreden en geen oog had voor de sociale dimensie van de samenleving. Integendeel, Turgot betoogde dat in het door hem gepropageerde liberalisme een belangrijke rol was weggelegd voor de overheid. De overheid diende orde en rust te garanderen zonder de vrijheid van het individu te onderdrukken en zonder willekeur, maar met inachtneming van de geldende wetten (Cazes, 1970: 87). De overheid diende er verder voor om elke vorm van belemmering van vrijheid te bestrijden zodat er daadwerkelijk sprake kon zijn van *laissez faire*. Turgot zag het als taak van de overheid om de infrastructuur te verbeteren, zodat de handel werd bevorderd. Als in specifieke gevallen de marktwerking faalde, moest de overheid ook ingrijpen. Aangezien volgens Turgot de vooruitgang van de samenleving als geheel berustte op het streven van de individuen om eigendom te accumuleren, was het van groot belang dat de staat ervoor zorgde dat eigendom werd gerespecteerd. Hij zag het ook als een overheidstaak om een menswaardig bestaan te garanderen en te zorgen voor onderwijs. Turgot zag het echter niet als taak van de overheid om gratis middelen te verschaffen. De overheid moest door onderwijs en vrijheid te garanderen de burger in staat stellen om zich met zijn arbeid een menswaardig bestaan te verschaffen. Kortom: tegenover vrijheid stond ook individuele verantwoordelijkheid.

De conclusie moet dan ook zijn, dat Turgot een voorstander van het liberalisme was. Om het liberalisme echter zo goed en rechtvaardig mogelijk te laten functioneren, was een actieve rol van de overheid volgens Turgot nodig. Het is interessant om te zien, dat aan het begin van de 21e eeuw in onze westerse samenleving deze ideeën opnieuw aandacht hebben gekregen. Het besef lijkt doorgedrongen dat de door de overheid georganiseerde en gefinancierde verzorgingsstaat uiteindelijk economisch niet meer haalbaar is. Voor het in stand houden van een gezonde economie en het handhaven van het welzijnsniveau, is het noodzakelijk de vrijheid van het individu en van het ondernemen te stimuleren. Zo zien we dat de Nederlandse overheid de laatste jaren bij het uitvoeren van haar publieke taken steeds meer gebruikmaakt van de markt. Het privatiseren en het bevorderen van de concurrentie door de overheid in het openbaar vervoer, de zorg en de sociale zekerheid zijn daar een voorbeeld van. Bezie men dat in het licht van de theorieën van Turgot, te weten liberalisme met een duidelijke rol voor de overheid, dan lijkt Turgot uitermate actueel. Het is betreurenswaardig dat Turgot na zijn succes in de Limousin verhinderd werd (door gevestigde belangen) om zijn revolutionaire ideeën ten tijde van Lodewijk XVI in de praktijk te brengen. Wellicht dat in de 21e eeuw alsnog blijkt dat die ideeën van grote visie getuigen.

Anne-Claire Hoyng

Literatuur

Cazes, B. (1970), *Turgot écrits économiques*. Calmann-Lévy, France.

Groenewegen, P. (2002), *Eighteenth century economics; Turgot, Beccaria and Smith and their contemporaries*. Routledge, London.

Poirier, J.P. (1999), *Turgot*. Perrin, France.

Vigreux, P. (1947), *Turgot Textes choisis*. Dalloz. Collection des grands Économistes, Parijs.

---

1 Onder meer in *Reflexions sur la formation et la distribution des Richesses* (1766), *l'Eloge de Gournay* (1759), *Observations sur le memoire de Saint-Peravy* (1768) en *Valeurs et Monnaies* (1769). Deze essays en het *Opusculum Réflexions* zijn te vinden in Cazes, 1970.

2 Met name in *l'Eloge de Gournay* en *Lettres au contrôleur général sur le commerce des grains* (Cazes, 1970: 297)